

2.1. Verzet en verraad als houding of daad

Op 26 augustus 1942 krijgen Roosje, haar moeder en haar broer John een oproep om zich naar Westerbork te begeven. John zegt niet veel maar vertrekt direct naar een onderduikadres, zonder afscheid te nemen. Roosje reageert ook snel. Voor zichzelf heeft zij al een vervalst persoonsbewijs. Zij organiseert er ook een voor haar moeder. Vervolgens regelt zij via haar vriend Kees van Meteren een onderduikadres in Naarden. Daar verblijven zij tot 6 oktober 1942 wanneer zij daar worden opgepakt. Zij zijn verraden door een collaborateur.

OPDRACHT 1

Als Roosje op 6 oktober 1942 terugkeert van een bezoek aan Hilversum, ziet zij dat er politie in het pension is. Zij en haar moeder worden door een agent gearresteerd. Hoe dat is gegaan kun je lezen in bron 1. Een week later komen zij in Westerbork aan.

Opdracht:

Wat vind je van het optreden van de agent, zoals dat in bron 1 is beschreven?

Kies uit de volgende mogelijkheden en licht je keuze toe:

- Hij kon niet anders handelen dan hij deed (+ toelichting)
- Hij had anders moeten handelen dan hij deed (+ toelichting)
- Ik moet meer informatie hebben voor een oordeel (+ toelichting)

BRON 1

De arrestatie van Roosje en haar moeder, 6 oktober 1942

(...) Van ontkomen is geen sprake. Ik stap van mijn fiets en loop naar hem (de agent) toe. Terwijl hij zijn pistool terug in zijn holster steekt zegt hij: 'In naam der wet arresteer ik u. Ik weet wie u bent. U bent mejuffrouw Rosa Glacér, op de vlucht omdat u Joodse bent en niet naar Westerbork bent gegaan. Bovendien bent u in het bezit van een vals persoonsbewijs op naam van mejuffrouw Cornelia Donders'.

Hij beveelt me mee naar binnen te gaan. Hij gedraagt zich netjes en lijkt me van het goede soort. Hij vindt het vervelend dit te moeten doen, laat hij me weten. (...). Ik bied de agent alles aan wat ik heb en bezweer hem bij alles wat hem heilig is om mij en mijn moeder direct vrij te laten. Hij reageert met: 'Dat is voor mij levensgevaarlijk, want ik doe dit na een telefonische oproep van de Sicherheitspolizei te Amsterdam. Die was zo goed ingelicht dat alleen verraad mogelijk kan zijn'.

Paul Glaser, Dansen met de vijand, Amsterdam 2016, 136, 137

OPDRACHT 2

In bron 2 komt een andere agent dan in bron 1 aan het woord. Hij schetst de situatie waarin de Nederlandse politie door de Duitse bezetting terecht is gekomen.

Opdracht:

- Beschrijf in welke situatie de Nederlandse politie terecht is gekomen, volgens de agent in bron 2.
- Leg uit welk dilemma dat voor deze politieagent heeft opgeleverd
- Leg uit of bron 2 *iets* of *niets* verandert aan je keuze bij opdracht 1

BRON 2

Het dilemma van een politieagent

Bekijk de video hier: <https://vimeo.com/311506920>

2.2. - Wie heeft Roosje verraden?

OPDRACHT 3

De arrestatie komt totaal onverwacht voor Roosje en haar moeder. Wie heeft of wie hebben hen verraden?

Jij gaat die vraag onderzoeken zoals een rechercheur dat doet. Je kijkt eerst naar het volgende VERZOEK OM INLICHTINGEN. Daarop tref je de profielen aan van de mogelijke dader of daders. Maar is die informatie genoeg om de verrader(s) te vinden? Gelukkig krijg je nog extra informatie die je eerste indruk kan versterken of veranderen.

*Let op: voer je onderzoek in **tweetallen** uit. Houd de volgorde aan waarin de onderzoeksvragen zijn opgesteld, die onder het VERZOEK OM INLICHTINGEN vermeld staan!!*

TAKEN BIJ OPDRACHT 3

- Bestudeer de profielen die hierna worden getoond.
- Doe op basis van die profielen een voorspelling wie Roosje en haar moeder heeft/ hebben verraden en bedenk waarom hij/zij dat gedaan zou(den) kunnen hebben.
- Noteer vervolgens nieuwe gegevens uit de bronnen: 3 t/m 10. Zij geven mogelijk aanvullende informatie over de motieven van de dader(s) (zie instructie).

Instructie: Gebruik hiervoor het schema in *afbeelding 1* als hulpmiddel. Neem het over op een kladpapier en vul het daar in met de nieuwe gegevens die je hebt gevonden in de bronnen 3 t/m 10. Beantwoord daarna de volgende vraag.

- Blijf je bij je eerdere voorspelling of verander je die?
- Zo ja, waarom verander je die en wat is je conclusie geworden? Zo nee, waarom verander je die niet?
- Maak duidelijk welke bronnen en welke informatie voor jou belangrijk waren om je voorspelling wel/ niet te

- Maak duidelijk welke bronnen en welke informatie voor jou belangrijk waren om je voorspelling wel/ niet te veranderen.

Profielen

	Dhr L. Crielaars en Mevr. R. Glaser, 1937 Tussen 1937 en 1940 is de heer L. Crielaars gehuwd geweest met mevrouw R. Glaser. In 1940 scheiden zij. De heer Crielaars leidde samen met mevrouw Glaser een dansschool
	Foto van Dhr. M. Crielaars ontbreekt De Heer Marinus Crielaars, broer van Leo Crielaars. Hij is een fel antisemiet en lid van de NSB. Hij heeft een diepe hekel aan zijn schoonzuster, Roosje Glaser.
	Dhr. K. van Meteren, 1940 De heer Kees van Meteren, een charmeur, verliefd op vrouwen en verliefd op geld. Hij ondersteunt Roosje en haar moeder in de eerste oorlogsjaren.
	Een foto van Dhr. H. Coljee ontbreekt De heer Henk Coljee, pensionhouder in Naarden, waar hij onder andere aan Duitse officieren onderdak biedt.
	Een foto van Mevr. M. Coljee ontbreekt Mevrouw Magda Coljee, vrouw van de heer Henk Coljee. Zij is uit Duitsland afkomstig.
	Een foto van de politieagent mag niet openbaar gemaakt worden

De politieagent die mevrouw Glaser en haar moeder in Naarden heeft gearresteerd.
Getrouwd en vader van drie kinderen, 4, 6 en 8 jaar oud.

Afbeelding 1

Bron	Redenen waarom hij/zij Roosje mogelijk <i>niet</i> heeft/hebben verraden	Redenen waarom hij/zij Roosje mogelijk wel heeft/hebben verraden
3		
4		
5		
6		
7		
8		
9		
10		

BRON 3

Naarden, woensdag 6 oktober 1942 – Roosje verraden!

Het is 6 oktober 1942. De zon verdrijft de mistige nevel op deze vroege, schitterende ochtend in de herfst. Roosje vertrekt naar Hilversum om daar boodschappen te doen. Ze drinkt thee op het terras van Grand Hotel Gooiland. Ze is met haar gedachten bij haar vader. Die is opgepakt door de Duitsers en verblijft in een werkkamp, maar voor zwaar werk is hij niet geschikt. Zij maakt zich zorgen. Gelukkig wil Roosjes vriend Kees van Meteren informatie inwinnen over hoe het met hem gaat.

Om halfzes in de middag fietst zij terug naar het pension in Naarden. Daar zijn zij en haar moeder met valse persoonsbewijzen ondergedoken. Dat pension wordt geleid door de heer en mevrouw Coljee. Zij is een Duitse, hij een NSB-er. Als Roosje de straat inrijdt, ziet zij een taxi voor het pension staan. Kees is er, denkt zij hoopvol. Die reist altijd deftig met een taxi. Dan ziet zij in de keuken een politieagent met Henk en Magda Coljee in gesprek. Zij beseft dat er iets niet klopt, keert haar fiets, maar voor zij kan vluchten is de agent met getrokken pistool naar buiten gerend. Hij roept haar bars toe: 'Stop of ik schiet'. Roosje beseft dat vluchten niet meer helpt.

Ontleend aan Paul Glaser, Dansen met de vijand, passim

BRON 4

Leo Crielaars

Na de dood van Wim Vermeulen, Roosjes grote liefde, lijkt het leven voor haar zinloos geworden. Dan maakt zij kennis met Leo Crielaars. Die vangt haar op en leert haar weer van het leven te genieten. Hij herkent de passie van Roosje die ook de zijne is: dansen. In 1937 trouwen zij en Roosje gaat samen met hem zijn dansscholen in Den Bosch en Eindhoven leiden. Op zijn aanraden verandert Roosje haar achternaam 'Glaser' in een meer artistieke naam: 'Glacér'. Met hem bezoekt Roosje internationale dansconferenties in Brussel, Parijs, Londen en Berlijn. Zo wordt zij een bekende danseres.

Het huwelijk houdt echter niet stand. Zij scheiden in 1940. Een belangrijke reden daarvoor is dat Leo steeds meer

onder invloed van zijn broer en diens racistische opvattingen raakt. Als ze een keer ruzie hebben zegt Leo: 'Heb je Mein Kampf niet gelezen? De Joden zullen uitgemoord worden. Misschien heb jij geluk omdat je met mij getrouwd bent en zullen ze jou alleen naar Palestina sturen, maar de rest, daar geef ik geen cent voor'.

Ontleend aan Paul Glaser, Dansen met de vijand, passim

BRON 5

Marinus Crielaars

Marinus Crielaars is de oudere broer van Leo en al lang voor de oorlog uitbreekt een fanatieke aanhanger van de NSB en antisemit.

Leo en Roosje wonen als ze getrouwd zijn een tijd bij hem in. Daar botsen Marinus en Roosje vaak met elkaar. Toen zij hem eens vroeg waarom hij zo'n hekel aan haar had zei hij: 'Je kunt honderd keer naar de kerk gaan, maar je bent en blijft een Jodin. Ik ben een nationaalsocialist en je zult zien: we helpen alle Joden naar de verdommenis, wacht maar, mijn tijd komt nog wel. Dan komt er een eind aan die corruptie'.

Ontleend aan Paul Glaser, Dansen met de vijand, passim

BRON 6

Magda en Henk Coljée

Magda Coljée is een Duitse vrouw en getrouwd met Henk Coljée. Samen met haar man voert zij een pension in Naarden, waar zij o.a. Duitse officieren onder dak hebben.

Henk is Nederlander en lid van de NSB. Roosje weet dat Henk lid van de NSB is, maar zij gaat ervan uit dat de Duitsers haar en haar moeder bij de Coljée's niet zo gauw zullen zoeken. Over haar Joodse achtergrond zeg ze niets. Zij vertelt Magda Coljée het volgende verhaal: 'Mijn vader is gevangen genomen en zit in het kamp Haaren, mijn moeder en ik zijn op de vlucht, want ze willen ons ook hebben'. Daarna vraagt ze of ze twee pensionkamers kunnen huren. Dat lukt. Ondanks de arrestatie van Roosje en haar moeder kunnen de Coljees hun pension gewoon blijven voeren.

Ontleend aan Paul Glaser, Dansen met de vijand, passim

BRON 7

Kees van Meteren

Roosje heeft Kees van Meteren leren kennen in de periode van haar scheiding van Leo. Hij is verliefd op haar en in die dagen tot grote steun. Hij valt echter bij veel vrouwen in de smaak en heeft altijd geldgebrek. Hij helpt Roosje en haar moeder op verschillende momenten, maar vraagt ook vaak geld voor zijn diensten.

Op 26 augustus 1942 ontvangen Roosje, haar broer en haar moeder bevel naar het concentratiekamp Westerbork af te reizen. Roosje schrijft later over dat moment: Ik denk en denk ... en opeens schieten mij de woorden van Kees te binnen: 'Als je in moeilijkheden mocht zitten, ben ik altijd bereid je te helpen'. Daarop vertrekt zij naar het pension waar Kees in Naarden op kamers woont. Mevrouw Coljee doet de deur open en zegt dat Kees in het ziekenhuis ligt. Roosje reist door naar het ziekenhuis en vraagt Kees om hulp. Hij wil direct helpen, maar vraagt wel in ruil daarvoor 350 gulden, omdat hij het ziekenhuis niet kan betalen. Hij adviseert dat zij en haar moeder kamers nemen bij de familie Coljée. Daarop betaalt Roosje hem 350 gulden.

Ontleend aan Paul Glaser, *Dansen met de vijand*, passim

BRON 8

De politieagent

Van de agent die Roosje en haar moeder op 6 oktober 1942 arresteert is niet veel bekend. Wel weten we dat hij vrouw en kinderen heeft en waarschijnlijk niet tot de groep van de 'Schalkhaarders' behoort. Dat zijn Nederlandse politiemensen die in het gehucht Schalkhaar bij Deventer een 'Duitse' opleiding krijgen. We weten ook dat hij Roosje en haar moeder niet wil laten lopen, zelfs niet als zij hem alles aanbiedt wat zij bezit. Hij zegt dat niet te kunnen doen. Dat is voor hem levensgevaarlijk want hij handelt in opdracht van de Sicherheitspolizei te Amsterdam. Hij maakt wel duidelijk dat er verraad in het spel moet zijn. Waarom wist de politie anders zo goed waar Roosje zat?

BRON 9

Uit een brief van Magda Coljée aan Roosje.

Ongeveer een halfuur na jullie arrestatie kwam Kees thuis. Het eerste wat hij tegen mij zei was: 'Ben ik te laat?' of woorden van die strekking. Wij vertelden hem dat jullie waren gearresteerd door de politie. Hij is toen direct naar het politiebureau gegaan. Toen hij terugkwam vertelde hij ons dat de politie hem gezegd had dat ik tegen de politie had verteld had dat hij de dames Glacér verraden had.

Paul Glaser, *Dansen met de vijand*, Amsterdam 2016, 147

BRON 10

Brief van Leo Crielaars aan het gerechtshof in Den Bosch.

's-Hertogenbosch, 28 februari 1942

Aan den hoogedelgestrenge heer

mr. Van Leeuwen, Procureur Generaal van het Gerechtshof te 's-Hertogenbosch

Het grootste deel van de bevolking is niet bij verzet of verraad betrokken. Zo reageren de Nederlanders dus op drie manieren op de Duitse bezetting: door verzet, door verraad of door geen van beide. Maar ... koos je wel altijd bewust voor een bepaalde reactie?

een bepaalde reactie?

OPDRACHT 4

In het dagelijks leven van de Tweede Wereldoorlog is het niet altijd makkelijk vast te stellen wanneer er sprake is van verzet of verraad.

Roosje is verraden, maar tegelijkertijd is zij door veel mensen ook niet verraden. Bijvoorbeeld niet door de leerlingen van de illegale dansschool die zij tot 1942 op de zolder van haar ouderlijk huis leidt.

- Leg uit of de leerlingen die de dansschool van Roosje tot in 1942 blijven bezoeken (zie bron 12), volgens jou *wel* of *niet* verzet plegen.
- Stel dat jij in 1942 leeft en gek bent van dansen. Je weet ook dat Roosje Glaser een danslerares is waarvan je veel kunt leren – zij is zelfs beroemd (!) en in het nieuws geweest. Maar je weet ook dat Roosje Joods is, dat het illegaal is om de danslessen bij te wonen en dat je daarvoor gestraft kunt worden. Schrijf je je in voor danslessen op haar illegale dansschool? Waarom *wel/niet*?

BRON 12

Leerlingen komen de illegale dansschool van Roosje binnen

Bekijk de video hier: <http://youtu.be/3FMlByz4Nr4>

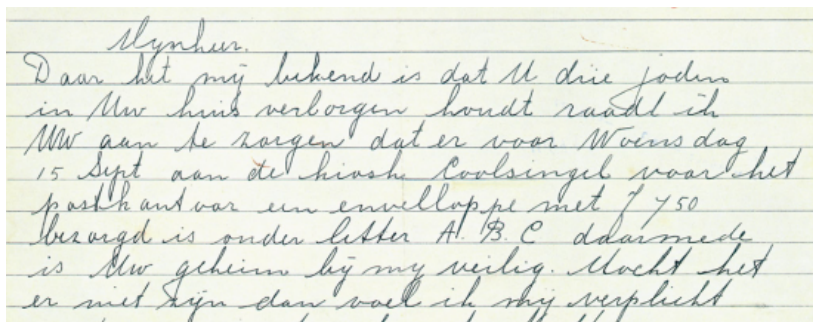
OPDRACHT 5

Het gedrag van de Nederlandse bevolking tussen 1940 en 1945 is in een schema ondergebracht (zie afbeelding 2).

- Gebruik bron 13 t/m 18 en leg per bron kort uit waar deze het best in het schema (afbeelding 2) past.

Afbeelding 2

BRON 13

Mijnheer,
Daar het mij bekend is dat U drie joden
in Uw huis verborgen houdt raad ik
Uw aan te zorgen dat er voor Woensdag
15 Sept aan de heer Coolen singel voor het
postkantoor een enveloppe met f 750
bezorgd is onder letter A. B. C. daarmede
is Uw geheim bij mij veilig. Mocht het
er niet zijn dan voel ik mij verplicht

anderen 'maatschappelijke' werkers.

Bron13

BRON 14

Uit het Stadsarchief Amsterdam

Met het aanbrengen van Joodse Nederlanders konden de niet-Joodse Nederlanders dfl 7,50 per persoon ontvangen. Dit bedrag liep naarmate de oorlog vorderde op naar dfl 40,00. Hoewel er genoeg mensen waren die dit nooit wilden accepteren, waren er ook mensen die Joden verrieden zonder daar geld voor te willen. De reden voor een dergelijk verraad laat zich alleen maar raden.

NB: dfl = gulden; het bedrag dat ontvangen kon worden door het aanbrengen van Joden wordt ook wel 'koppeld' genoemd.

Bron: <http://www.joodsamsterdam.nl/verraad/>

BRON 15

Bron 15

BRON 16

De overval

Een van de beroemdste acties van de Nederlandse knokploegen heeft zich in 1944 afgespeeld in Leeuwarden. Daar werden in het Huis van Bewaring meer dan 50 verzetsstrijders door de Duitsers gevangen gehouden. In 1962 verscheen er een film over (<https://www.youtube.com/watch?v=dYggA9BsPk0>). Hieronder volgt de informatie, zoals

die op wikipedia is te vinden.

Op 8 december 1944, kwart voor zes, melden zich twee politiemannen met drie gevangenen en een insluitingbevel bij de gevangenis. De wacht van het Huis van Bewaring kreeg even daarvoor telefoon dat drie zwarthandelaren zullen worden afgeleverd. De politiemannen en de drie gevangenen zijn in werkelijkheid leden van een Knokploeg. Binnen de poort overmeesteren ze de wachters en laten ze andere leden van de Knokploeg binnen. Bij de overval werden 51 verzetsmensen uit hun cel bevrijd. Hierbij is geen enkel schot gelost.

Wikipedia

BRON 17

VERBODEN TOEGANG !!!
GEMISST DE JOONDE KINDEEN AAN HET NAEL-GEVELD, VERST EN IN
UN GEHEVEN OP !!!
BESCHYFT DE ENORME KRACHT VAN
UN EEREGEELINDE DAAD !!!!!!
Jeste is vele malen groter dan de Duitse militaire bezetting!
Gij zult in de verzet ongetwijfeld een groot deel van de Duitse
arbeiders-soldaten met U !!!!
STAAKT!!! STAAKT!!! STAAKT!!!
Legt het gehele Amsterdamse bedrijfsleven één dag plat, de werken
de fabrieken, de ateliers, de kantoren en banken, groothandel-bedrijven
en werkverschaffingen !!
Dan zal de Duitse bezetting moeten inklinken! Dan hebt gij een
slag toegebracht aan het monsterachtige plan, lussert aan de macht te
holjesluisen verhindert ge een verdere leegloosdering van ons land !:
wan krijgt ge de Kees Woudenberg uit het N.V.V. te jagen !!!
STADT OOK GYMNASIUM VOOR VERMOEDING VAN LOON EN STADT !!
WEEST BESCHESSED!! WEEST NOEDIG!!!
WIKIDY FIER TOCH DE VERJANKING VAN ONS Land !!!!

Bron 17

BRON 18

Bron 18

Afsluitende opdracht

AFSLUITENDE OPDRACHT

Drie uitspraken

1. De Nederlanders hadden de Joodse medeburgers meer kunnen steunen tegen de Duitsers dan ze hebben gedaan;
2. Roosje is opgepakt door de Duitsers omdat zij zelf te onvoorzichtig was;
3. Ik kan geen oordeel geven over de vraag of de Nederlanders te weinig verzet hebben geboden tegen de Duitsers.

Vragen:

- Als je uitgaat van de bronnen in dit hoofdstuk: met welke uitspraak ben je dan het meeste eens? Licht je antwoord toe.
- Misschien ben je het met geen van deze drie uitspraken eens. Welke uitspraak zou jij dan willen doen op grond van de bronnen in dit hoofdstuk en hoe licht je die dan toe?

Bezinning

OPDRACHT

In de inleidende les heb je een standpunt gekozen bij de vraag: 'Zoek jij hulp bij je grootste vijand?'

- Is dat standpunt wel/niet veranderd? Leg in beide gevallen uit wat er bij jou toe heeft geleid om je standpunt wel/niet te wijzigen.